

การศึกษาและการรับปริญญา
ในพระพุทธศาสนา

การศึกษาและการรับปริญญา ในพระพุทธรศาสนา

พุทธศาสนาศึกษา

การศึกษาและการรับปริญญา ในพระพุทธศาสนา

ปาฐกถาธรรม โดย
พระธรรมโกศาจารย์
(พุทธทาสภิกขุ)

ณ สวนโมกขพลาราม

อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๗

จัดพิมพ์โดย

กองทุนศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์

กองทุนห้องสมุดศาลาจำปาศักดิ์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์

กองทุนเสถียรธรรม เสถียรธรรมสถาน

ท่านผู้ใดเห็นคุณค่าของหนังสือนี้ ประสงค์จะช่วยเผยแผ่เป็นธรรมทาน
ติดต่อโดยตรงได้ที่ ศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์

อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐ โทร.๕๘๓-๕๒๕๓, ๕๘๔-๓๐๗๔

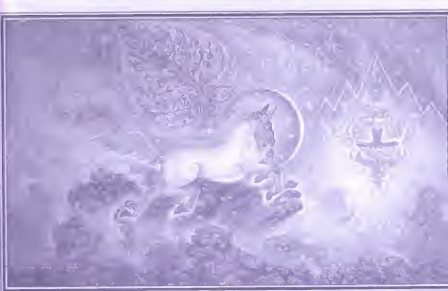

ภาพปกและภาพวาดในเล่ม โดย อ.สุวัฒน์ แสนขัติ

อาสาสมัครพิมพ์ต้นฉบับคอมพิวเตอร์ : ดร.ธนาธิ เสือวรรณศรี และคณะ
พิมพ์ครั้งที่ ๒ : พฤษภาคม ๒๕๔๗ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

แม่พิมพ์ โดย สุนทรพิสัย โทร.๘๐๓-๒๒๕๔

พิมพ์ที่ บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ จำกัด โทร.๕๘๓-๕๐๐๑, ๕๘๔-๒๒๕๑

การศึกษาและการรับปริญญา ในพระพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุ

วันนี้ จะพูดเรื่อง “การศึกษาและการรับปริญญาในพระพุทธศาสนา”. บางคนคงจะคิดว่าเป็นเรื่องพูดเล่นเล่นหรือพูดชนิดที่ว่าเอาเอง นี่ขอบอกกล่าวให้ทราบว่า ในพุทธศาสนานั้น จะมีทั้งการศึกษา และการรับปริญญา ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เอง.

การศึกษา ก็คือ สิกขา ๓ ส่วน ปริญญา นั้นคือ ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ ๓ อีกเหมือนกัน. ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลายปริณญามี ๓ , สามคืออะไร ? สามคือ สันราคะ สัน
โทสะ สันโมหะ นี่คือ ปริณญา.

ความหมายของคำว่า “สิกขา”

ทีนี้ เราจะพูดไปตามลำดับถึงคำว่า การศึกษา หรือ สิกขา
เป็นภาษาบาลีก็เป็น สิกฺขา, เป็นภาษาสันสกฤต ก็ว่า ศิกฺษ, เป็น
ภาษาไทยเราว่า ศึกษา, คำเดียวกันหมด, ถ้าถือเอาตามตัวหนังสือ
แท้ ๆ นี้ คุณจะได้เรื่องได้ราวดีมากและก็ลึกซึ้งด้วย. สิกฺขา นั้น
แปลว่า การเห็นเอง เห็นด้วยตนเอง เห็นซึ่งตนเอง, สะ แปลว่า
เอง, อิกฺษะ แปลว่า เห็น สะ กับ อิกฺษะ นี้ ถอดความได้ว่า เห็นซึ่ง
ตนเอง เห็นด้วยตนเอง, แล้วก็ เห็นเพื่อตนเอง เห็นโดยตนเอง.

ที่สำคัญข้อแรกก็คือว่า เห็นตนเอง, เห็นสิ่งที่เรียกโดยสมมติ
ว่า “ตนเอง” นั้นแหละ, เรายังโง่อยู่ เอาอะไรเป็นตน ก็ศึกษาที่ตน
เองนั่นแหละ, หรือผู้ที่ฉลาดรู้แล้วก็เห็นว่ามันไม่ใช่ตน, แต่เห็นด้วย
ความเข้าใจผิดว่า “ตน”. ข้อนี้หมายความว่า ให้ดูอะไร ๆ เข้ามา
ในตน, เข้ามาที่ตน แล้วก็ดูด้วยตน ก็เพื่อประโยชน์แก่ตน, ดูเพื่อ
ประโยชน์แก่ตน.

แต่เมื่อพูดถึงการกระทำ สิกขานี้แยกเป็น ๓ คือ

ศีลสิกขา - ศึกษาในส่วนศีล,

จิตตสิกขา - ศึกษาในส่วนจิต,

ปัญญาสิกขา - ศึกษาในส่วนปัญญา.

ศึกษาในส่วนศีล ก็คือ ดูตนเองที่ไม่มีศีล, ดูตนเองที่มีศีล,
ดูให้ตนเองมีศีล, ให้ศีลของตนเองเป็นไปถึงที่สุด, นี่ก็เรียกว่า ศีล
สิกขา.

จิตตสิกขา ศึกษาที่จิตให้รู้จักจิต, ให้รู้ธรรมชาติของจิต, ให้รู้จักควบคุมจิต, และรู้จักใช้จิตให้เป็นประโยชน์ นี่เรียกว่า จิตตสิกขา การศึกษาที่เกี่ยวกับจิต.

ที่นี่ ปัญญาสิกขา ศึกษารอบรู้ ศึกษาในส่วนปัญญา คือศึกษาให้รอบรู้เท่าที่ควรจะรู้, รู้ทุกอย่างที่ต้องรู้ แต่ไม่รู้ไปหมดทุกอย่างที่ไม่จำเป็นจะต้องรู้ ซึ่งมันทำไม่ได้ดอก คนจะไปรู้ทุกอย่างไม่ว่าอะไร มันทำไม่ได้ เป็นไปไม่ได้ แต่ว่ารู้ทุกอย่างเท่าที่ควรจะรู้ เท่าที่จะดับทุกข์ได้ นี่มันเป็นไปได้, ขอให้ลองสังเกตดูให้ดี.

อยากจะพูดว่าแม้พระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูรู้ทุกอย่าง ก็มีขอบเขตจำกัด อยู่ที่ว่า รู้ที่ควรจะรู้ คือรู้ที่ดับทุกข์ได้ ที่ไม่จำเป็นต้องดับทุกข์จะไปรู้มันทำไม ไม่มีประโยชน์อะไร เสียเวลาเปล่า ๆ.

ที่นี้ก็ดูไปตั้งแต่ต้น ตั้งแต่ศีลสิกขาโดยเปรียบเทียบกัน : ศีลสิกขา ศึกษาความถูกต้อง ทางกายวาจา เรียกว่าศีล, ศีล ถูกต้อง ทางกายทางวาจา; แล้วก็จิตตสิกขา ถูกต้องทางจิต, มีความถูกต้องทางจิต แล้ว ปัญญาสิกขา ดูให้มันถูกต้องทางปัญญา คือความรู้ ความคิดความเห็น, ความเข้าใจอะไรให้ถูกต้อง.

พูดง่าย ๆ ก็ว่า ถูกต้องทางกายทางวาจา น้อย่างหนึ่ง, ถูกต้องทางจิต น้อย่างหนึ่ง, ถูกต้องทางสติปัญญา ความคิดความเห็น น้อย่างหนึ่ง, รวมเป็น ๓ อย่าง ๓ สิกขา นี่เป็นการศึกษาในพระพุทธศาสนา.

พยายามให้ มีความถูกต้องทางกายทางวาจา นี่เป็นข้อแรก เป็นเบื้องต้น เป็นรากฐาน อย่าให้มีการกระทำที่ผิด มีแต่การกระทำที่ถูกต้องทางกายทางวาจา

หลักความถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา

ที่นี่ เอาอะไรเป็นหลักเกณฑ์ มาวัดว่าเป็นความถูกต้อง ?
นี่ขอบอกให้ทราบว่า พุทธศาสนานี้มีหลักที่ตายตัว กล่าวได้ง่าย ๆ
ว่าถูกต้องนั้นคืออย่างไร, ไม่เหมือนกับความถูกต้องทางตรรกะ ความ
ถูกต้องทางปรัชญา, อย่างนั้นบ้าไม่รู้จักจบ จนไม่รู้ว่าจะถูกต้องกัน
อย่างไร ถ้าถูกต้องในพระพุทธศาสนาก็คือ มันไม่เกิดความทุกข์,
ที่มันไม่เป็นไปเพื่อเกิดทุกข์ ไม่มีทางที่จะเกิดทุกข์ นั่นแหละคือ
ถูกต้อง. ที่นี่ กินความไกลออกไปว่า ทั้งเราและผู้อื่นด้วยก็ยิ่งดี.
ไม่เกิดความทุกข์ทั้งเราด้วย ทั้งผู้อื่นด้วย ก็ยิ่งดี ; ถ้ามันเป็นไปเพื่อ
ให้เกิดทุกข์แล้วก็ไม่ถูกต้อง, ไม่มีทางที่จะถูกต้อง.

นี่ส่วน ศีลสิกขา นี่เรื่องทางกาย ทางวาจา มีความถูกต้อง
กายและวาจามีได้ประพฤติกะทำไปในทางที่จะให้เกิดทุกข์แก่ผู้ใด
แก่ทุกฝ่าย, โดยหลักใหญ่ ๆ เช่น ศีล ๕ ดูเถอะมันเป็นหลักพื้นฐาน,
ขยาย ๆ ออกไปเป็นอะไรได้มากมาย ศีล ๕ ประการ เราจะบัญญัติ
คำ บัญญัติให้มันรัดกุม ให้มันครบถ้วนด้วย ยิ่งรัดกุม ก็ยิ่งครบ
ถ้วนด้วย.

ข้อที่ ๑ ไม่ประทุษร้ายชีวิตและร่างกายของผู้ใดโดยวิธีใด,
คืออย่าประทุษร้าย กระแทกกระทั้น ชีวิตหรือร่างกายของผู้ใด หรือ
สัตว์ใด นี่ขยายความออกไปได้มาก ไม่ตี ไม่ด่า ไม่ฆ่า ไม่กระแทก
กระทั้น ไม่ทุกอย่าง นี่แหละที่มันเป็นการประทุษร้ายชีวิต หรือเพียง
แต่ร่างกายของบุคคลใด.

ข้อที่ ๒ ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น, ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ไปลักของเขามาหรือทำของเขาเสียหายเปล่า ๆ, ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร, เรียกว่า ไม่ประทุษร้าย ไม่กระทบกระทั่งทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น.

ข้อที่ ๓ ไม่ประทุษร้ายของรักของใคร่ของผู้อื่น นี่คือข้อ กามะสุมิจณา ที่สอนกันผิด ๆ จนเด็ก ๆ ไม่ต้องถือศีลข้อกามะฯ. ในหนังสือบางเล่มว่าศีลข้อกามะฯนี้มีสำหรับผู้ใหญ่เท่านั้น ไม่มีสำหรับเด็ก ๆ นั้นแหละคือเขาเข้าใจไม่ถูก.

ข้อกามะฯ นั่นคือ ไม่ประทุษร้ายของรักของใคร่ของบุคคลอื่น ; ถ้าเป็นเด็ก, เด็กมันรักพอใจอะไรของมัน นั่นก็เรียกว่าของรักของใคร่ของมัน มันยังไม่ถึงกามคุณไม่ถึงกามารมณ์ แต่มันก็มีความรักอย่างยิ่ง เช่นตุ๊กตา หรือของเล่น หรือของใช้ หรืออะไรก็ตาม ที่มันรักของมันอย่างยิ่ง, ถ้าไปประทุษร้ายทำให้เขาเสียใจไม่สบายใจ ก็เรียกว่าขาดศีล.

นี่ถ้าเป็นผู้ใหญ่แล้วมันก็เรื่องเพศ วัตถุทางเพศ เรื่องภรรยาสามี หรือแม้ที่สุดแต่ว่าลูกเล็ก ๆ ลูกหญิง ลูกชาย เป็นที่รักที่ห่วงแหนของบิดามารดา ก็ต้องไม่ประทุษร้ายด้วย.

นี่เรียกสั้น ๆ ว่า ไม่ประทุษร้ายของรักของใคร่ของบุคคลอื่น, ต้องถือกันหมดทั้งผู้ใหญ่และทั้งเด็ก. เด็ก ๆ ก็ถือศีลข้อนี้ไม่ไปกระทบกระทั่งของผู้อื่นให้เจ้าของเขาเจ็บใจ.

ข้อนี้ไม่ใช่ข้อเดียวกับประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติ ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัตินั้นเอามันเสียเลย, ส่วนของรักของใคร่นี้ไม่เอา ไม่ได้เอา แต่ว่าทำให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจเล่น. ของรักของใคร่เป็นของธรรมดา

ภาพโดย อ.สุวัฒน์ แสนขัติ

ที่ทุกคนมันต้องมี อย่าไปกระทบกระทั่งของรักที่เขารักเขาหวงแหน นั้น ให้เสียหาย ให้ชอกช้ำ ให้อะไรก็ตาม รักษาหัวใจของผู้อื่นไว้เป็นอย่างดี.

ข้อที่ ๔ ไม่ประทุษร้ายความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม ของผู้อื่น คือโกหก. การโกหกนั้นมันทำให้เสียความเป็นธรรม, ประทุษร้ายความเป็นธรรมของผู้อื่น.

ข้อนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มูลเหตุเดิมก็คือว่า เป็นการโกหกใน ศาล, ในศาล เช่นพูดเท็จในศาลให้เกิดความผิดพลาดจากความเป็นจริง, หรือว่ามันจะทำให้เขาสูญเสียความเป็นธรรมความยุติธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม จะไม่พูดคำชนิดนั้นเป็นอันขาด นี่มัน ส่วนวาจา พูดให้เป็นคำจำกัดความสักหน่อยกว่า ไม่ประทุษร้าย ความเป็นธรรมของผู้อื่นด้วยวาจา, นี่มันมีความหมายกว้าง กว้าง หมดเลย, ไม่รู้ก็สับอย่างแหละที่ประทุษร้ายด้วยวาจา.

ข้อที่ ๕ ก็ว่า ไม่ประทุษร้ายสติสมปฤติของตนเอง คือดื่ม น้ำเมา ; พอดื่มเข้าไปแล้วมันประทุษร้ายสติสมปฤติของผู้ดื่ม. การ ดื่มน้ำเมาจึงเป็นการประทุษร้ายสติสมปฤติของผู้นั้น, คือทำให้ผู้นั้น สูญเสียสติสมปฤติเหมือนคนบ้า

คนเมากับคนบ้ามันเหมือน ๆ กันแหละ แต่บ้าเป็นการ ถาวร, เมาเป็นการชั่วคราว. แต่แล้วเป็นการประทุษร้ายสติ คือ สมฤติ, คำเดียวกัน สมปฤติ, สมฤติ ก็คือคำว่า “สติ” นั่นเอง.

สติ เป็นภาษาบาลี, สมฤติ เป็นภาษาสันสกฤต ไม่ประทุษ ร้ายสติสมปฤติของตนเอง.

น้ำเมาทุกชนิดแหละ ของเมาทุกชนิดแหละ มันประทุษร้าย

สติสมปฤติของผู้ใช้ หรือผู้เสพ, จะเป็นของมีนเมาชนิดที่เป็นน้ำดื่มกินเข้าไป, หรือเป็นของแห้งสุคตมเข้าไป, หรือเป็นของทาที่เนื้อที่ตัว หรือใช้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง, แล้วของเมานั้นก็ทำให้ผู้นั้นสูญเสียสติสมปฤติ เรียกว่า ประทุษร้ายสติสมปฤติ กลายเป็นคนบ้าคนเมา หรือคนประมาท.

ในตัลสิกขาบท ใช้คำว่า “ปมาทัญฐานา” สุราเมรัยมัชชะปมาทัญฐานา : สุราและเมรัยที่เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, ความประมาทนี้คือ สูญเสียสติสมปฤติ.

นี่ศีลที่เป็นหลักของศีลทั้งหลาย ที่นี้ก็ขยายออกไปได้เป็นก็ร้อยข้อก็ได้, รวมอยู่ที่หลักใหญ่นี้. ถึงแม้วินัยพระว่ามี ๒๒๗ ข้อ ในที่สุดมันก็มารวมอยู่ได้ใน ๕ ข้อนี้: เรื่องนิสัสคิย เรื่องเพลอเรอ ก็คือเรื่องมีสติสมปฤติ ไม่สมบูรณ์, ไปศึกษาดูเองไปสังเกตดูเองว่า แม่บทของศีลนี้มันมี ๕ อย่าง อย่างนี้, แล้วกระจายออกไปเป็นก็สิบอย่างร้อยอย่างก็ได้. ไม่ทำผิดในส่วนศีล คือไม่ทำผิดในส่วนกาย และวาจา โดยหลักใหญ่ ๆ อย่างนี้ โดยรายละเอียดนับไม่ถ้วน.

หลักความถูกต้องทางส่วนจิต

ที่นี้ก็จิตตสิกขา การศึกษาในส่วนจิต ให้รู้เรื่องจิตของคนว่าจิตมีอยู่อย่างไร, ตามธรรมชาติมันเป็นอย่างไร, จะรักษาควบคุมไว้ในลักษณะอย่างไร, นี่เป็นเรื่องของจิต.

ศึกษาธรรมชาติของจิต รู้ว่าจิตนี้ตามปกติจะโน้มลงไปในทางต่ำ, คือ กามารมณ์ กามคุณ เพราะมันเป็นสัญชาตญาณ

เมื่อปล่อยไปตามสัญชาตญาณ ไม่มีความรู้ ไม่มีการควบคุม มันก็น้อมไปในทางต่ำ จนเปรียบว่าเหมือนกับปลาจับโยนขึ้นมานบนบก มันก็จะไหลลงไปหาน้ำ. นี่จิตนี้มีลักษณะว่า มันจะไหลลงไปหาน้ำ คือกามารมณ์; พอเรายกจิตออกมาจากกามารมณ์ มันก็ดิ้นรน ๆ จะตกไปหากามารมณ์, ก็เลยต้องมีวิธีที่ดี ที่จะควบคุมมันไว้ไม่ให้ตกไปในทางต่ำ.

เมื่อมันตกลงไปในทางต่ำ คือกามารมณ์อย่างนี้ มันก็ทำผิดอีกมากมาย ถ้าทำไปตามธรรมชาติของจิตล้วน ๆ ที่ไม่มีการศึกษา. ท่านจึงมีวิธีรู้จักจิต แล้วก็บังคับจิต ให้จิตอยู่ในความถูกต้อง; เช่น ทำสมาธิอย่างนี้ พอสักว่า กำหนดอารมณ์ของสมาธิ เช่นลมหายใจ เป็นต้น, มันก็เป็นการฝึกจิต จับเอาจิตมาฝึกผูกพันไว้กับอารมณ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความหยุด ไม่ให้จิตมันแล่นไปตามธรรมชาติของจิตที่ฟุ้งซ่าน.

นี่บังคับจนจิตอยู่ในอำนาจ กำหนดอารมณ์อะไรก็อยู่แต่ในอารมณ์อันนั้นได้, อย่างนี้เรียกว่า จิตได้รับการฝึกฝน เป็นการศึกษาทางจิต, จะเรียกว่าพัฒนาจิตก็ได้ จิตที่ไม่ได้พัฒนาเป็นจิตป่าเถื่อนนั้น มันทำอะไรดีไม่ได้, แล้วคอยแต่จะทำไม่ดี.

ที่นี่ก็มีวิธีพัฒนาให้จิตทำแต่ในทางที่ถูกที่ดี แล้วก็ทำได้มาก; จิตธรรมชาติทำประโยชน์ได้น้อย จิตที่พัฒนาอบรมฝึกดีแล้ว มันทำประโยชน์ได้มาก, มากอย่างไม่น่าเชื่อ, จนท่านต้องใช้คำว่า “เป็นอจินไตย”, อจินไตย พุทธวิธีสย ฌานวิธีสย กรรมวิบาก โลกจินต์นี้, ฌานวิธีสย คือว่าจิตที่เป็นสมาธิแล้ว ทำอะไรได้บ้าง ? ตอบไม่หมด, ตอบไม่มีที่สิ้นสุด, ไม่รู้สิ้นสุด จนเป็นอจินไตย, คือว่า ตอบไม่ได้

คาดคะเนไม่ถึง. เช่นว่าเตี้ยวันนี้เขาเจริญด้วยการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ไปโลกพระจันทร์ได้เหมือนว่าเล่น. นี่มันก็เป็นเรื่องพัฒนาของจิต, แล้วสิ่งเหล่านี้ยังเป็นเด็กเล่นอยู่ จะมีมากกว่านี้, มันจะมีดีกว่าสูงกว่าการไปโลกพระจันทร์.

ถ้าพัฒนาจิตให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็จะมีรู้จักทำอะไรอย่างอื่นที่ดียิ่งไปกว่าการไปโลกพระจันทร์, เพียงแต่ไปโลกพระจันทร์นี้ก็จะสรรเสริญเยินยอกันหนักหนา, และขอให้รู้ว่า จิตนั้นทำอะไรได้มากกว่านั้นอีก เมื่อพัฒนามันให้ ถึงที่สุด.

เขาจึงมีหลักเกณฑ์ที่จะพัฒนาจิต แต่ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่า เพื่อดับทุกข์ได้สิ้นเชิง; ถ้าไม่อย่างนั้นมันไม่รู้จบ, จะไปโลกพระจันทร์โลกพระอังคาร ไปไหนต่อไหนหรือทำอะไรอีก อะไรมันก็ไม่รู้จบ, มาจบกันเสียที่ว่า ให้มันดับทุกข์ได้ดีกว่า. ให้จิตนี้มีลักษณะไม่เป็นทุกข์, หรือทุกข์ไม่ได้, เป็นทุกข์ไม่ได้อีกต่อไป เอากันเพียงเท่านี้.

การฝึกจิตต้องการให้มีคุณสมบัติยิ่ง ๆ ขึ้นไป กว่าที่มันมีตามธรรมชาติ, ตามธรรมชาติมันก็มีคุณสมบัติจิตคิดนึกอะไรได้ รู้อะไรได้ แต่ยังไม่ถึงที่สุด ต้องพัฒนา, แม้อย่างต่ำแต่ว่าบังคับจิตได้ ก็ได้รับความสุขชนิดที่ไม่เคยได้รับมาก่อน.

เราได้รับความสุขกันมากมายหลายอย่าง, แต่ไม่เคยได้รับความสุขที่เกิดมาจากการบังคับจิตได้ คือว่าเมื่อทำจิตเป็นสมาธิแล้ว จะได้รับความสุขชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนความสุขชนิดไหนหมด.

นี่ก็เรียกว่าเป็นผลของการที่บังคับจิต. นี่เรียกว่าได้รับความสุขที่ไม่เคยได้รับมาก่อน, และจิตที่ฝึกฝนอบรมดีแล้วนี้จะรู้สิ่งทั้ง

หลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงได้โดยง่าย. จิตที่ฝึกให้ดีแล้วก็จะรู้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่มีนเป็นจริง จนไม่มีปัญหา; ไม่หลงรักอะไร ไม่หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว หลงอะไร คือไม่ทำผิดด้วยจิตนั้น, นี้เรียกว่าผลชั้นเลิศของการฝึกฝนจิต.

ทุกคนควรจะศึกษาจิต เป็นเหมือนกับวิชาที่มนุษย์จะต้องศึกษาชนิดหนึ่งด้วย, แต่เดี๋ยวนั้นมันไม่มีธรรมเนียมไม่มีประเพณีอย่างนี้ มันไปเรียนหนังสือในโรงเรียนประถม มัธยม อุดมศึกษาอะไรก็ตาม จบมหาวิทยาลัยหมดทุกแห่งแล้ว ก็ยังไม่เคยฝึกฝนจิต ไม่รู้เรื่องจิต, ฉะนั้นการศึกษาไม่สมบูรณ์.

ถ้าได้ศึกษาเรื่องจิตจนได้รับประโยชน์จากจิตถึงที่สุดจริง ๆ นี้เรียกว่า การศึกษานี้มันสมบูรณ์, สมบูรณ์กว่าการศึกษาในโลกที่กำลังมีอยู่. นี้เรียกว่าความถูกต้องของจิต เป็นผลของการศึกษาทางจิต ศึกษาจิต.

หลักความถูกต้องทางปัญญา

เอ้า, ที่นี้ก็มาถึงปัญญาศึกษา, การศึกษาเพื่อความถูกต้องของปัญญา ของความคิดของความเห็นของความเชื่อ คือเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง.

ปัญญานี้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง, เรียกเป็นบาลียาวเพื่อยาวว่า “ยถาภูตสัมมปปัญฺญา” ปัญญาเห็นชอบ เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. นี่คือ ปัญญาทำให้เกิดขึ้นมาเมื่อเห็นหรือรู้จัก หรือเข้าใจทุกสิ่งตามที่เป็นจริงแล้ว มันก็ไม่ทำอะไร

ผิด ทำอะไรผิดไม่ได้ เพราะมันรู้ตามที่เป็นจริงแล้ว, แล้วมันก็รู้จักเลือก รู้จักทำแต่สิ่งที่มีประโยชน์. ขั้นสุดท้าย ปัญญาที่ศึกษาฝึกฝนอบรมพัฒนาดีแล้ว จะเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงไม่ไปหลงรักเอาสิ่งใด ๆ .

ปัญญาสิกขา คือ การกระทำเพื่อความถูกต้องของปัญญา ที่กล่าวไว้เป็นหลัก ก็ว่า ปัญญาที่ถึงที่สุดแล้วย่อมเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาของสิ่งทั้งปวง; เห็น สุนฺญตา คือความไม่มีตัวตนของสิ่งทั้งปวง, แล้วเห็นวิธีที่จะทำให้จิตไม่ผูกพันกับสิ่งใด ไม่ไปหลงรักหลงเกลียดหลงชังในสิ่งใด, ก็เลยไม่มีความทุกข์.

ปฏิบัติตามสิกขา ๓ แล้วจะได้รับปริญา

เมื่อศีลสิกขาดีแล้วก็ส่งเสริมให้จิตตสิกขาดียิ่งขึ้นไป, จิตตสิกขาดีแล้ว ก็ส่งเสริมปัญญาสิกขาให้ยิ่งขึ้นไป, ปัญญาสิกขาดีแล้ว ก็ทำให้หลุดพ้นจากอาสวะหรือสันนิเลส, สันนิเลส ตอนนีรับปริญา.

ปัญญาสิกขาที่อบรมดีแล้ว ก็มีผลทำให้สันราคะ สันโทสะ สันโมหะ, ความสันสามอย่างนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกว่า“ปริญา”.

ปัญญา แปลว่า รู้ทั่ว, ปริญา แปลว่า รู้รอบ ปริ น่ะรอบ รอบจนรอบด้าน, รอบด้าน, ปริ แล้วก็ ญา ก็คือรู้. เดียวนี้ความรู้ของปัญญาขึ้นมาถึงขนาดที่เรียกว่า รู้รอบไปหมด ไม่ยกเว้นอะไร, แต่ถึงถึง สิ่งที่จะควรจะรู้อย่างยิ่ง คือรู้ความสันราคะของตน รู้ความสันโทสะของตน รู้ความสันโมหะของตน เพราะอำนาจของสิกขา ๓

ที่ได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นอย่างดี จนรู้วิธีทำให้สิ้นราคะ โทสะ โมหะ, ปัญญาารู้ทั่วที่ควรจะรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรู้เรื่องราคะ โทสะ โมหะ ว่าเป็นอย่างไร, และจนกระทั่งรู้จักทำให้สิ้นสุดไป เรียกว่า สันกิเลส สิ้นอาสวะ.

บททวน

ระบบการเกิดของกิเลส

นี่ขอกล่าวทบทวนข้อนี้ อีกทีหนึ่ง ว่า คนเราเกิดมาจากท้อง แม่ไม่มีความรู้อะไรติดมาเลย แต่มันมีอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ติดมา สำหรับรับอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์.

เมื่ออายตนะภายใน เช่น ตา เป็นต้น, ถึงกันเข้ากับอายตนะ ภายนอก มี รูป เป็นต้น มันก็เกิดวิญญานทางตา, วิญญานทาง ตาทำหน้าที่เห็นรูปนั้นอยู่เรียกว่าผัสสะ. เมื่อมีผัสสะก็มีผลของผัสสะ คือเวทนา, คือสบายหรือไม่สบาย เป็นสุขหรือเป็นทุกข์.

ที่นี่ เมื่อรู้สึกว่างสบายเป็นที่พอใจ ก็มีความรักอยากจะได้ อยากจะเอาอยากจะทำครอง ถ้ามันได้พบสิ่งที่ไม่น่ารักไม่น่าพอใจ มันก็เกิดความโกรธ ความขัดแค้น อยากจะทำลายเสีย, ถ้ามัน ได้เวทนาที่ไม่แน่ว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ มันก็มีความสงสัยเหลือ อยู่เป็นโมหะ.

เมื่อทารกเกิดมาในโลกแล้ว ได้รับอารมณ์เป็นที่พอใจก็สอน ให้เกิดราคะหรือโลภะ, เมื่อได้ไม่เป็นที่พอใจ ก็สอนให้เกิดโทสะหรือ โกรธะ, เมื่อไม่แน่ว่าเป็นที่พอใจหรือไม่พอใจ มันก็ให้เกิดโมหะ.

ราคะ โทสะ โมหะ จึงตั้งต้นขึ้นมาในจิตของเด็กๆ แล้วก็เติบโตขึ้นมาตามตัว จนเป็นผู้ใหญ่ ก็มีราคะ โทสะ โมหะ สมบูรณ์มั่นคงแข็งแรง.

ที่นี่ เรื่องของกิเลส นั้นมันมีอยู่อย่างนี้ว่า ถ้าเกิดกิเลสประเภทราคะหรือโลภะครั้งหนึ่ง, มันก็เก็บไว้เป็นอนุสัย ชื่อว่า “ราคานุสัย” ไว้ในสันดาน. ถ้ามันเกิดกิเลสที่เป็นโทสะหรือโกธะ คือไม่ชอบใจครั้งหนึ่ง, มันก็เกิด “ปฏิฆานุสัย” เก็บไว้ในสันดาน ถ้ามันได้อารมณ์ที่ไม่สุขไม่ทุกข์ มันก็เกิด “อวิชขานุสัย” เก็บไว้ในสันดาน.

ที่เรียกว่าอนุสัยๆ อนุสัยเป็นผลของการเกิดกิเลสแล้วเหลือความเคยชินไว้ในสันดาน. ความเคยชินที่จะเกิดกิเลสอย่างนั้นอีกไว้ในสันดาน เรียกว่า “อนุสัย” ก็มีสามเหมือนกับกิเลส.

กิเลสราคะหรือโลภะก็มีราคานุสัยเก็บไว้ในสันดาน เกิดกิเลสประเภทราคะทีหนึ่ง ก็สร้างราคานุสัยไว้ในสันดานหน่วยหนึ่ง เกิดกี่ครั้ง ๆ ก็สร้างไว้หน่วยหนึ่ง ๆ ที่มันเกิดมากครั้ง ก็สร้างราคานุสัยไว้ในสันดานมาก.

ถ้าเกิดโทสะหรือโกธะทีหนึ่ง มันก็เหลือเป็นปฏิฆานุสัยไว้ในสันดานหน่วยหนึ่ง, เกิดทีหนึ่ง เหลือไว้หน่วยหนึ่ง เกิดทีหนึ่งเหลือไว้หน่วยหนึ่ง, ในสันดานจึงเต็มไปด้วยปฏิฆานุสัยคือพร้อมที่จะโกรธ.

ที่นี่ถ้าว่ามันได้รับอารมณ์ที่ไม่สุขไม่ทุกข์ แต่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ มันก็คือโมหะมันก็หลงใหลอย่างนี้เรียกว่า อวิชขานุสัย, ถ้าเราโง่ทีหนึ่ง ความโง่นั้นดับไปแล้ว มันก็เหลืออวิชชาเก็บไว้หน่วยหนึ่งในสันดาน.

นี่เรียกว่ากิเลสเกิดขึ้นแล้ว จะเหลือความเคยชินแห่งกิเลสไว้

ในสันดาน เรียกว่า “อนุสัย” ราคะให้เกิดราคะอนุสัย, โทสะให้เกิด
ปฏิกานุสัย, โมหะให้เกิดอวิชชาอนุสัย. เรามีกิเลสที่หนึ่งก็เก็บอนุสัย
ไว้หน่วยหนึ่ง, แล้วอนุสัยนั้นก็เก็บไว้มาก เก็บไว้มาก แล้วมันก็อัด
อัดมากอัดตัวมากพร้อมที่จะไหลออกมา ที่พร้อมจะไหลออกมานี้เรียก
ว่าอาสวะ; เหมือนเราตักน้ำใส่ตุ่ม ที่มีรูรั่วหนึ่ง ไส้ลงไปมากเข้า
มากเข้าเต็มมากเข้า ที่จะดันออกมาทางรูรั่วนั้นมันก็แรงเข้าแรงเข้า
อย่างนี้ อนุสัยที่เก็บไว้มากเข้าๆ มันก็มีกำลังที่จะไหลออกมาเป็นกิเลส
อีก เรียกว่าอาสวะนี้มากเข้า ๆ.

ฉะนั้น กิเลสก็คือการเกิดกิเลสครั้งแรก, การเกิดกิเลสครั้งหนึ่ง
ก็เหลืออนุสัยไว้ในสันดานหน่วยหนึ่ง ตามชื่อของกิเลสนั้น ๆ
ครั้งอนุสัยนั้นมากเข้า ๆ มันก็ดันออก จะดันออกมา ก็เรียกว่า
อาสวะ, พร้อมที่จะดันออกมาเป็นกิเลสตามชุดของมัน : ราคะอนุสัย
มันก็ดันออกมาสำหรับจะเกิดกิเลสประเภทราคะ, ปฏิกานุสัยมันก็
สำหรับจะดันไหลออกมาเป็นกิเลสประเภทโทสะ, อวิชชาอนุสัยมันก็
เป็นเหตุสำหรับจะให้ไหลออกมาเป็นโมหะ.

ต้องรอบรู้ทุกอย่าง เกี่ยวกับการเกิดกิเลส

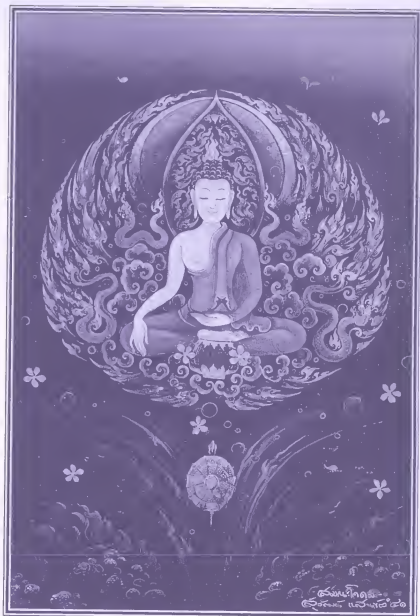
ทีนี้ มันมีต่อไปว่าถ้าเราบังคับไว้ได้ เช่นจะเกิดราคะนี้บังคับ
ไว้ได้ไม่ให้เกิด มันก็จะลดราคะอนุสัยเสียหน่วยหนึ่งทุกที่ที่บังคับไว้ได้.
เมื่ออนุสัยนั้นจะลดลง, ลดลงทุกครั้งที่บังคับไว้ไม่ให้เกิดกิเลสใด ๆ ได้.
บังคับไว้ไม่ให้เกิดราคะก็ลดราคะอนุสัย บังคับไว้ไม่ให้เกิดโทสะก็ลด
ปฏิกานุสัย บังคับไม่ให้เกิดโมหะ ไม่ให้โง่ มันก็ลดอวิชชาอนุสัย.

ทีนี้ เราก็ทำชนิดที่บังคับไว้ ให้อยู่ในความถูกต้องไม่เกิดกิเลส, ไม่เกิดกิเลส, อนุสัยก็ลดลง ๆ ไม่มีสำหรับจะดันออกมาเป็นอาสวะ, มันก็เป็นการสิ้นอาสวะ เพราะสิ้นอนุสัย เพราะสิ้นกิเลส นี่เรียกว่า ความสิ้นไปแห่งกิเลสเป็นชุดกันเลย; เพราะว่ากิเลสนี้มันก็เป็นชุด สามอย่างนี้ : ราคะ โทสะ โมหะ, มีวิธี การกระทำ เป็นอยู่ โดยไม่ให้เกิดกิเลสอยู่เรื่อยไป ก็ลดอนุสัยและสิ้นอาสวะ.

ทีนี้เราจะต้องรอบรู้ ว่า กิเลสนี้เป็นอย่างไร, จะเกิดอย่างไร, จะไม่เกิดอย่างไร, อะไรเป็นสมุทัยของกิเลส, รอบรู้ทุกอย่างที่เกี่ยวกับกิเลส นี้ด้วยอำนาจของปัญญา, ก็สามารถที่จะจัดจะทำให้อนุสัย ลดลง ๆ จนไม่ไหลออกมาเป็นกิเลส ก็คือความสิ้นไปแห่งกิเลส สิ้นไปแห่งราคะ สิ้นไปแห่งโทสะ สิ้นไปแห่งโมหะ. นี่เรียกว่า “ปริณญา” แปลว่า สิ่งที่เราควรรอบรู้อย่างยิ่ง.

สิ่งที่ควรรอบรู้อย่างยิ่ง สำหรับคนเรามามนุษย์เรา นี้ คือความ สิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ, สิ่งอื่นๆ ไม่น่ารู้ ไม่ต้อง รอบรู้ ไม่มีประโยชน์อะไร สิ่งที่เราควรจะรู้และรอบรู้ที่สุด ก็คือรู้ความ สิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ.

ฉะนั้น ใครรู้ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ ของตน คนนั้นคือได้รับปริณญาของพระพุทธเจ้า, เรียกว่าปริณญา ของพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านตรัสว่า “ปริณญา” มีสาม สามคืออะไร สามคือความสิ้นไปแห่งราคะ, ความสิ้นไปแห่งโทสะ, ความสิ้นไป แห่งโมหะ, นี่คือ ปริณญาสามปริณญา ของพระพุทธเจ้า.

สันนิเลศ

แล้วก็เป็นพระอรหันต์

สาวกของพระองค์ก็ศึกษาสิกขาทั้งสาม; ศึกษาสิกขาทั้งสาม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วก็เกิดผลของการศึกษาขึ้นมา เป็นปริญา คือรู้ว่าราคะสิ้นแล้ว รู้ว่าโทสะสิ้นแล้ว รู้ว่าโมหะสิ้นแล้ว นี่คือปริญา และได้รับปริญาเป็นไปในตัวเอง, เห็นเองด้วยตนเอง, เสร็จตามธรรมชาติไม่ต้องมีใครมาแจกกระดาศปริญาให้; เพราะว่าปริญานี้มันไม่อาจจะทำเป็นแผ่นกระดาศ, มันเป็นเรื่องของนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจ เป็นสันติภูมิโก รู้ได้ด้วยคนว่ามีกิเลสหรือไม่มีกิเลส รู้ได้ด้วยคนว่ากิเลสสิ้นแล้ว หรือกิเลสยังอยู่.

ขอให้รู้ไว้ว่า ในพระพุทธศาสนานี้ก็มีการศึกษาและก็มี การรับปริญา อย่างที่กล่าวมานี้. ปริญาคือสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ; นั่นแหละเป็นผลของการปฏิบัติในสิกขาทั้ง ๓ ด้วยตนเอง โดยตนเอง เพื่อตนเอง. สันนิเลศโดยประการทั้งปวงอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า บุคคลจบการศึกษา วุสิตํ พุรหมจริยํ - พรหมจริยํนี้อยู่จบแล้ว, คือจบการศึกษา, จบการศึกษาเมื่อสิ้นราคะ เมื่อสิ้นโทสะ เมื่อสิ้นโมหะ; รู้อยู่แก่ใจเองทั้งนั้นไม่ต้องมีคนอื่นมาเกี่ยวข้อง.

ดังนั้นจึงไม่ต้องรับปริญาจากใคร หรือแม้จากพระ พุทธเจ้า; แต่ว่าพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสอน ได้แนะได้ชี้ทางให้ สำหรับคนนั้นจะทำปริญาให้เกิดขึ้นมาแก่ตัวเอง เพื่อตัวเอง โดยตนเอง, แล้วเราก็เรียกกันโดยสมมติบัญญัติว่า “พระอรหันต์”.

ถ้าสันนิเลศโดยประการทั้งปวง อย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่าพระ

อรหันต์. ถ้าสิ้นยังไม่ถึงที่สุด สันบางส่วนก็เป็นพระอริยบุคคลที่
รอง ๆ ลงมา; เช่นเป็นอนาคามี เป็นสกิทาคามี เป็นพระโสดาบัน
เป็นต้น. พระโสดาบันก็นับเนื่องอยู่ในฝ่ายที่เป็นปริณญา, แม้ยังไม่
จบ ไม่จบปริณญาก็เป็นที่แน่ว่าจะจบปริณญา, เขาจึงจัดพระโสดาบัน
ไว้ในฐานะเป็นพระอริยบุคคลชั้นแรก, แน่แน่นอนว่าจะสิ้นกิเลสหรือ
เป็นพระอรหันต์.

ละโมหะ แล้วก็สิ้นพระอริยะ

“โสดาบัน” ก็แปลว่าถึงกระแสแห่งปริณญา, ถึงกระแสแห่ง
นิพพาน คือ ถึงกระแสแห่งปริณญา. พระโสดาบันนั้นจะสิ้นราคะ
สิ้นโทสะ สันโมหะ ในวันหนึ่งข้างหน้า, เดียวนี้ก็เตรียมสันโมหะ.
พระโสดาบันนี้จะกิเลสประเภทโมหะเป็นเบื้องต้นเป็นเบื้องหน้า คือ
ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจจา สัมมัตตปริมาสา, สามอย่างนี้เป็นประเภท
โมหะ.

ส่วนประเภทกาม กามราคะ หรือปญฺเญนั้นยังพอมืออยู่, แต่
เพราะสิ้นกิเลสประเภทโมหะ สามอย่างข้างต้น, สันสักกายทิฏฐิ
วิจิกิจจา สัมมัตตปริมาสาแล้ว มันแน่ มันแน่นอนที่สุดว่าจะต้อง
สิ้นต่อไปตามลำดับ ๆ จนสิ้นกิเลสทุกอย่างไม่มีเหลือ.

นี่เราจึงไ้ค่อยศึกษากันเรื่อย ๆ ไป; พระโสดาบันละกิเลส
อะไรได้, พระสกิทาคามีละกิเลสอะไรได้, พระอนาคามีละกิเลสอะไร
ได้, แต่โดยเค้าเงื่อนแล้ว ก็เริ่มละประเภทโมหะก่อน.

“สักกายทิฏฐิ” คือความเห็นว่าเป็นตน, อะไร ๆ ที่มันชวน

ให้เห็นว่าเป็นตน ก็เห็นว่าเป็นตน, นี้เรียกว่าสักกายทิฏฐิ ก็ละเสีย.

“วิจิกิจฉา” คือความไม่แน่ใจ ลังเลสงสัยในการปฏิบัติตน หรือสงสัยในพระธรรม ว่าระดับทุกข์ได้จริงหรือไม่ ? หรือสงสัยในอะไร ๆ ที่มันเป็นที่ตั้งแห่งการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์, ถ้ายังมีความสงสัยอย่างนี้อยู่ ยังเป็นพระโสดาบันไม่ได้. ต้องแน่ใจในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในศีล ในสมาธิ ในปัญญา มีความแน่ใจไม่ลังเลสงสัยต่อสิ่งเหล่านี้ ก็เริ่มถึงกระแส, เป็นองค์ประกอบองค์หนึ่งของผู้ถึงกระแส.

แล้ว “สัลลพตปราคาส” ข้อที่ ๓ นั้น ไม่ได้ประพฤติผิตงมมาย จนผิตวัตถุประสงค์แท้จริงของวัตรปฏิบัตินั้น ๆ. คนธรรมดาปุถุชน เขารักษาศีลก็ไม่ได้มุ่งหมายประโยชน์ของศีลโดยแท้จริง คือกำจัดกิเลส, เขารักษาศีลเพื่อไปสวรรค์เป็นต้น. รักษาศีลเพื่อจะเด่นจะดีจะวิเศษมีฤทธิ์อิทธิบาทเป็นต้น ถือปฏิบัติวัตรใด ๆ โดยไม่ถูกต้องตามความมุ่งหมายแท้จริงของวัตรปฏิบัติ นั้น ๆ จึงปฏิบัติงมมาย, งมมายไปทุกอย่าง นี่เป็นสัลลพตปราคาส ซึ่งมีอยู่มากแหละในประชาชนคนเรา.

เช่นทำทาน หรือให้ทานนี้ ก็ไม่ได้คิดว่าเพื่อจะกำจัดกิเลสประเภทโลภะดोक, ทำทานแลกเอาสวรรค์, ทำบุญหนึ่งบาทเอาวิมานหนึ่งหลัง, ตักบาตรช้อนหนึ่งเอาวิมานหลังหนึ่ง, อย่างนี้มันผิตหลักอันแท้จริงของวัตรปฏิบัติ นั้น ๆ.

หรือเขารักษาศีล ก็เพื่อเป็นผู้พิเศษ วิเศษอะไร ไปดีไปเด่น ไปรวยไปสวย เป็นบุญเป็นเรื่องรวยเรื่องสวยไปทางโน้น, ไม่ได้ว่ารักษาศีลนี้เพื่อกำจัดกิเลสในส่วนกาย วาจา เป็นต้น.

ถ้าเขาทำสมาธิ เขาทำเพื่อจะเห็นนรกเห็นสวรรค์ มีฤทธิ์เดช มีปาฏิหาริย์ ไม่ได้ทำสมาธิเพื่อให้จิตเหมาะสมที่จะรู้สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง, วิปัสสนาของเขาจึงเป็นเรื่องเห็นนรกเห็นสวรรค์ เห็นอะไรชนิดที่ไม่ใช่เรื่องดับทุกข์.

นั่นเรียกว่าไม่ถูกต้อง ตามความมุ่งหมายของข้อวัตรปฏิบัติ นั้น ๆ ก็เรียกว่าสัลลพตปรามาส คือลูปคล้ำศีลและพรต ให้กลายเป็นของสกปรกไป.

ศีลและวัตรนี้เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ. ที่นี้คนโง่เหล่านี้ เขาไม่ได้มุ่งหมายอย่างนั้น, เขามุ่งหมายเพื่อจะได้สิ่งที่กิเลสของเขาต้องการ. กิเลสของเขาต้องการจะได้อะไร เขาก็สนองกิเลสนั้น ๆ ด้วยการประพฤติปฏิบัติที่ว่าจะได้มาซึ่งเหยื่อของกิเลสนั้น ๆ เมื่อเป็นอย่างนี้มันก็ไม่ละกิเลส.

ผู้ที่ละสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สัลลพตปรามาส ได้นั้น เป็นผู้แรกถึงกระแสแห่งปริญา, กระแสแห่งความหมดกิเลส คือพระนิพพาน, เป็นผู้แรกถึงกระแสแห่งความสิ้นกิเลสหรือนิพพาน เรียกอย่างเป็นทางการอีกว่า เป็นผู้มาถึงประตูแห่งอมตะ.

นี่ในบาลี มี อมตทวาร อ่าหจจ - มาอยู่จุดประตูแห่งอมตะ; อมตะนี้ ก็คือ นิพพาน. พระโสดาบันเป็นผู้มาจุดประตูแห่งอมตะอย่างนี้เป็นต้น, ก็แปลว่าไม่ถอยหลัง เรียกว่า นิยโด - เป็นผู้เที่ยงแท้, ไม่มีการเวียนกลับเป็นธรรมดา. นี่จุดตั้งต้นของความสิ้นกิเลส.

เป็นพระโสดาบันแล้ว ก็ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไป. การศึกษาไม่มีอย่างอื่น ศึกษาเพื่อให้เป็นพระโสดาบัน ก็ศีล สมาธิ ปัญญา; ครั้นเป็นพระโสดาบันแล้ว ก็ศึกษาศีล สมาธิ ปัญญา

ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อจะเป็นพระสัทธาคามี, เป็นแล้วก็ศึกษาศีล สมาธิ ปัญญา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อเป็นพระอนาคามี, ศึกษาศีล สมาธิ ปัญญา ยิ่งขึ้นไป เพื่อเป็นพระอรหันต์.

มาถึงตอนนี้มันสิ้นกิเลส มันจบการศึกษา. พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว. ไม่ต้องศึกษาอะไรต่อไป เพราะไม่มีอะไรจะให้ศึกษาอีกต่อไป, เพราะมันถึงที่สุดแห่งการศึกษา เรียกว่า ได้รับปริญญา คือ ความสิ้นราคะ, ความสิ้นไปแห่งโทสะ, ความสิ้นไปแห่งโมหะ.

จบศึกษา ๓

ได้รับปริญญา

รับปริญญาด้วยตัวเอง ก็คือรู้อยู่แก่ใจของตนเองว่าความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ, นี่เป็นอย่างนี้. นี่เรียกว่ารู้สิ่งที่ควรรู้ ครบถ้วน หมดจดสิ้นเชิง สมกับคำว่า “ปริญญา” คือรู้อย่างรอบรู้รอบต่อสิ่งที่ควรรู้. แล้วมันไม่มีอะไรดีกว่า สูงกว่า แปลกกว่าความสิ้นไปแห่งกิเลส, แล้วก็รู้รอบ นี่หมายความว่า รู้สีกอยู่ด้วยใจของตนเอง ท่านจึงเป็นผู้ได้รับปริญญา ตามกรรมวิธีของธรรมชาติ ไม่ใช่รับปริญญากระดาษ ที่เขาให้ ๆ กันอยู่.

นี่ย่าเข้าใจว่าเป็นเรื่องแกล้งพูดเอาเอง ในพระบาลีในพระพุทธานุสสา มีเรื่องการศึกษ ๓ อย่าง คือ ศีลสิกขา สมาธิสิกขา ปัญญาสิกขา. ครั้นศึกษาสิกขา ๓ อย่างนี้จบแล้วก็ได้รับปริญญา ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเอง เรียกเอง เรียกว่า ปริญญา ๓ : ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ ก็ได้รับปริญญา, แต่ไม่ใช่รับแผ่นกระดาษ, ได้รับความสิ้นกิเลส.

ก็อยู่อย่างเป็นผู้ไม่มีกิเลส ไม่มี ความทุกข์ จึงเรียกว่าเป็นอีก โลกหนึ่ง, เป็นอีกโลกหนึ่ง โลกของผู้ไม่มีกิเลส โลกของผู้ไม่มีความ ทุกข์. แม้ว่าร่างกายนี้จะอยู่ในโลกนี้ แต่จิตใจอยู่ในโลกอื่น. คือ โลกที่เหนือโลก. จิตใจสู่ถึงความอยู่เหนือโลก เรียกว่า “โลกุตตระ”, ได้รับปริณิชาแล้วก็อยู่ในโลกุตตระ, เป็นภาวะชนิดที่เป็นโลกุตตระ ไม่ใช่เกิดคนสัตว์บุคคลตัวเราเขาอะไรขึ้นมา; เพียงแต่ว่าจิตนั้นมัน เปลี่ยนสภาพเป็นจิตชนิดที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้อีกต่อไป.

วิสงขารคต จิตต - เป็นจิตที่อะไรปรุงแต่งให้เกิดกิเลสไม่ได้ อีกต่อไป, ตาจะเห็นรูป หูจะได้ฟังเสียง จมูกจะได้กลิ่น ลิ้นจะได้รส กายจะได้สัมผัสผิวนั้น ใจได้สัมผัสอารมณ์อะไรก็ตาม ไม่อาจเกิดกิเลส เหมือนอย่างที่เคยเกิดมาแล้ว.

ก่อนนี้พอได้รับอารมณ์อย่างนี้ เพราะไม่มีวิชชามันก็เกิด กิเลส, กิเลสปรุงแต่งจิตนั้นแหละ จนเป็นทุกข์ ได้เป็นทุกข์, จิตนั้น ยังเป็นจิตที่กิเลสยังปรุงแต่งได้.

ที่นี่ ก็มาศึกษาศีล สมาธิ ปัญญา ถึงที่สุดแล้ว จิตเห็นสิ่งทั้ง หลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงด้วยปัญญาอันสูงสุดแล้ว, จิตมันเปลี่ยน เป็นจิตที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้, เรียกว่า จิตหลุดพ้นจากการปรุงแต่ง, มีการปรุงแต่งสงบรับไปโดยสิ้นเชิง ก็เรียกว่าจบการศึกษาโดยการ รับปริณิชาของธรรมชาติ, ของธรรมะตามธรรมชาติแล้วก็ไม่มีความ ทุกข์ ตามธรรมชาติอีกต่อไป.

ขอให้จำใจความเอาไปสังเกตศึกษาดูเอาเอง ว่ามีการศึกษา ในพระพุทธศาสนา แล้วก็มีการรับปริณิชาในพระพุทธศาสนา มี ลักษณะดังที่กล่าวมา.

ขอให้พยายามเพื่อจะรับปริญญา นั้นบ้าง, แม้ไม่ใช่ชั้นสุดท้าย
ชั้นรอง ๆ ลงมาก็ยังดี, ก็จะไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบ
พระพุทธศาสนา.

“การศึกษา”
มิใช่การเรียนฯ ท่องฯ
แต่เป็นการเห็น
อย่างถูกต้องและสมบูรณ์
ด้วยตนเอง

พุทธทาสภิกขุ

“ศึกษา” หรือ “ศึกษา”
ตามความเห็นของข้าพเจ้า

คือ

การรู้จักตัวเอง-เห็นตัวเอง-ด้วยตัวเอง
ในตัวเอง-เพื่อตัวเอง
อย่างแจ่มชัด ถูกต้อง และสมบูรณ์
จนเกิดประโยชน์สูงสุด
แก่ทุกฝ่าย

พุทธทาสภิกขุ

ในร่างกายและจิตใจ
มีสิ่งที่อาจเรียกว่า “พระไตรปิฎก” ที่แท้จริง
ให้ศึกษา

ชนิดที่ไม่อาจเติมเข้าหรือชักออก
แม้แต่อักขระเดียว
ขอให้พยายามอ่านพระไตรปิฎกเรื่องทุกข
เรื่องเหตุให้เกิดทุกข เรื่องความดับทุกข
และทางให้ถึงความดับทุกข
จากพระไตรปิฎกเล่มนี้
กันจงทุกคนเกิด

พุทธทาสภิกขุ

การศึกษาที่เปรียบด้วย“สุนัขหางด้วน”
ของคนทั้งโลก

นั้นต้อให้เรียนกันแต่หนังสือกับวิชาชีพ
ไม่เรียนธรรมะหรือศาสนา

ที่สอนให้รู้ว่า
เป็นมนุษย์กันให้ถูกต้องได้อย่างไร
กันเสียเลย

ขอให้รีบลืมตาและแก้ไขกันเสีย
ก่อนแต่ที่โลกจะเกิดมิดสัญญ์

พุทธทาสภิกขุ

ปริญญจากสวนโมกขมัยอยู่ว่า

“ตายก่อนตาย”

คือจิตหมดความรู้สึกว่า“ตัวกู-ของกู”

เสียก่อนแต่ที่ร่างกายจะตาย

เหลืออยู่แต่สติปัญญาบริสุทธิ์ในชีวิตร

นี่เป็นสิ่งที่มิได้แต่เดี๋ยวนี้

ตั้งนั้นตายได้เร็วเท่าไร

ก็ยังมีกำไรชีวิตร

เท่านั้น

พุทธทาสภิกขุ

ปริญญญา

แปลว่า รู้รอบ รอบรู้สิ่งที่ควรรู้

สิ่งที่ควรรอบรู้อย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เรา

คือความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ

ใครรู้ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ ของตน

คนนั้นได้รับปริญญญาของพระพุทธเจ้า

พุทธทาสภิกขุ